

รัฐศาสตร์เชิงพุทธ

- รัฐศาสตร์เชิงพุทธเป็นการศึกษารัฐศาสตร์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา แต่โดยที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนา ไม่ใช่ศาสตร์แห่งการเมืองการปกครองโดยตรง จึงไม่มีหลักสูตรวิชาทางรัฐศาสตร์โดยเฉพาะ แต่เป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับศีลธรรมและจริยธรรม ที่ทั้งผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองจะต้องประพฤติเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร สังคม ประเทศชาติ นานาชาติ และมนุษยชาติ ทั้งหมด การศึกษาวิชา รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ จึงศึกษาโดยกำหนดกรอบแนวคิด โดยอาศัยหลักคำสอนที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับหลักการทางรัฐศาสตร์

- รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ (Political Science in Buddhist Approach) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับรัฐ การเมือง การปกครอง ซึ่งปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก
- ความหมายของคำว่า “รัฐศาสตร์” “การเมือง” และ “การปกครอง” ในพระพุทศาสนา

- รัฐศาสตร์ (Political Science) ตามรูปศัพท์เป็นภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ใช้คำว่า “รัฐปสาสนะ” คำว่า “รัฐ” ในภาษาบาลีหมายถึง “ราชธานี” หรือ “พระนคร” ทั้งนี้รวมถึงทั้งด้านนิติศาสตร์และด้านประชากรที่อยู่รวมกันภายในรัฐด้วย
- คำว่า “ศาสตร์” หรือ “สาสนะ” หมายถึง คำสอน หรือวิทยาการความรู้ทุกอย่างหนึ่ง เมื่อรวมสองศัพท์เข้าด้วยกัน จึงเป็น “รัฐศาสตร์” หมายถึง ศาสตร์หรือคำสอนเกี่ยวกับแคว้น ประเทศ เมือง หรือนคร ซึ่งรวมถึงองค์ประกอบของรัฐ ได้แก่ พลเมือง ผู้ปกครอง อาณาเขต และอำนาจอธิปไตยด้วย

- การเมือง (Politics) ในภาษาบาลี คือ “รัฐกิจ” หมายถึงการจัดกิจการบ้านเมือง โดยอาศัยอำนาจหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งที่มีอยู่ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย คือ ผลประโยชน์ของประชาชน
- การปกครอง (Government) ตรงกับคำว่า “บริหาระ” หรือ “บริหาร” หรือ จะใช้คำว่า “ปสาสะ” หรือ “อภิปาละ” หมายถึงการปกครอง การคุ้มครอง ควบคุมดูแล โดยการใช้อำนาจระบียบควบคุม ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า พระธรรมวินัย เป็น เครื่องมือในการปกครอง ให้คนเป็นคนดี ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความประพฤติ คือ พร้อมทั้งวิชาและจรณะ

- อีกอย่างหนึ่ง คำว่า “การเมือง” ซึ่งหมายถึง การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ ในกรอบแนวคิดทางตะวันตกนั้น การเมือง ก็คือ “อำนาจ” นั่นเอง โดยคำนี้ในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์เกี่ยวข้องกับอำนาจหลายคำ เช่น วสะ อิทธิ ลักกะ อานุภาวะ อินทริยะ พละ ใช้ในความหมายทั้งในรูปแบบแสดงถึงตัวอำนาจ อานุภาพของอำนาจ คุณธรรมที่ทำให้เกิดอำนาจในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น

- 1. วสะ อำนาจที่มีความยิ่งใหญ่ เช่น “วโส อิศริยัง โลเก” อำนาจเป็นใหญ่ในโลก
- 2. อิทธิ อำนาจที่สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จ เช่น อิทธิบาท 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา
 - - ฉันทะ ความพอใจทำ
 - - วิริยะ พากเพียรพยายามทำ
 - - จิตตะ ความใส่ใจทำ
 - - วิมังสา ไตร่ตรองทำ
- 3. อานุภาวะ อำนาจ คือ ความยิ่งใหญ่ เช่น พุทธานุภาเวน ธรรมานุภาเวน สังฆานุภาเวน

- 3. อานุภาวะ อำนาจ คือ ความยิ่งใหญ่ เช่น พุทธานุภาเวน ธรรมานุภาเวน สังฆานุภาเวน
- 4. อินทริยะ ความเป็นใหญ่ ที่เรียกว่า อินทริยะ 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นใหญ่ในหน้าที่เฉพาะของตน
- 5. พละ กำลังหรืออำนาจ ที่เป็นคุณธรรม เช่น

- พละ 4 คือ คุณธรรมที่ทำให้เกิดอำนาจ 4 ประการ ได้แก่
- - ปัญญาพละ กำลังของความรู้ทั่ว
- - วิริยพละ กำลังของความเพียร
- - อเนกวัชชพละ กำลังของความสุจริต
- - สังคหพละ กำลังของการสงเคราะห์ (ทาน ปิยะวาจา อุตถจริยา สمانัตตตา)

○ พละ 5 ได้แก่

○ - สัทธาพละ กำลังหรืออำนาจ คือ ศรัทธา

○ - วิริยพละ กำลังหรืออำนาจ คือ ความเพียร

○ - สติพละ กำลังหรืออำนาจ คือ สติ

○ - สมาธิพละ กำลังหรืออำนาจ คือ สมาธิ

○ - ปัญญาพละ กำลังหรืออำนาจ คือ ปัญญา

- พละที่เป็นกำลังหรืออำนาจของบุคคล เช่น กษัตริย์ คือ
- 1. พหาลพลัง หรือกายพลังอำนาจ หรือกำลังกาย
- 2. โภคพลัง อำนาจหรือกำลังของ (สมบัติ) ราชสมบัติ
- 3. อมัจฉาพลัง อำนาจหรือกำลังของข้าราชการ
- 4. อภิสัจพลัง อำนาจหรือกำลังของชาติตระกูล
- 5. ปัญญาพลัง อำนาจหรือกำลังของสติปัญญา

- ส่วนพระพุทธรูปดำรัสที่แสดงถึงอำนาจการปกครอง คือ “อหัง ภิกขุสังฆัง ปรีหริสสามิ” เราจะปกครองสงฆ์ (หมู่คณะหรือสังคมภิกษุทั้งหมด)
- และ “ภิกษุทั้งหลาย ในกาลล่วงไปแห่งเรา (พระพุทธเจ้า) พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของเธอ” แสดงถึงกฎระเบียบและหลักการในการปกครองสงฆ์ของพระองค์

- การปกครองในทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งในการปกครอง 3 ระดับ คือ
- 1. ระดับต้น หมายถึงระดับตนเอง คือ ความคุ้มครองรักษาตนเอง
- 2. ระดับกลาง หมายถึงระดับคนอื่น คือ สมาคม องค์กร ในการปฏิสัมพันธ์
- 3. ระดับสูง หมายถึงระดับสังคม ประเทศชาติ นานาชาติ และระดับโลก คือ มนุษยชาติทั้งหมด ให้ได้รับประโยชน์และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน

- 1. ระดับตนเอง คือระดับเบื้องต้น ในการรักษาควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา และใจของตนเองให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สะอาดบริสุทธิ์จากความไม่ดีทั้งหลาย โดยการประพฤติ ภายใต้อำนาจบังคับที่จะต้องละเว้น ไม่ล่วงละเมิด และฝึกหัดขัดเกล่าปฏิบัติตามหลักการเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ ประโยชน์สุขส่วนตนตามลำดับ ตามพระพุทธรพจน์ที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้มีคุณความดีก่อน จึงควรสอนผู้อื่นภายหลัง” ยิ่งปกครองควบคุมตนเองให้เป็นคนดีมากเท่าไร ก็ยิ่งจะทำให้ตนเองมีความสุขมากยิ่งขึ้นตามลำดับขั้นของความดีเท่านั้น

- ทางพระพุทธศาสนาถือว่าทำให้ตนเองเกิดบารมี เป็นผู้มั่งมีบุญ คือ ผู้มีความดีในตัวเอง สะอาดทั้งทางกาย วาจา ใจ ผ่องใสจากความเศร้าหมอง คือ ความชั่ว ผลที่ได้รับ คือ ความสุขทั้งกายและใจ บารมีและบุญก่อให้เกิดอำนาจ ที่เรียกว่า “อิทธิ” เมื่อมีอำนาจ แห่งความดี คือ หิริและโอตตัมปะแล้ว ก็สามารถปกครองควบคุมรักษาตนเองและคุณอื่นได้ทั้งโลก ตามพุทธภาษิตที่ว่า “วโส อสริยัง โลเก” มีอำนาจ (พลังแห่งคุณธรรม) ก็ เป็นใหญ่ในโลกได้ โดยมีพระวินัยหรือศีล เป็นเครื่องป้องกันคุ้มครองกาย วาจา มีพระธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาใจ โดยฝากกาย วาจาไว้ที่พระวินัย ฝากใจไว้ที่พระธรรม

○ ระเบียบและวิธีปฏิบัติในการปกครองตนเอง 3 วิธี คือ

○ 1. ศีล ควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

○ 2. สมာธิ รักษาคุ้มครองจิตให้ตั้งมั่นในความดีงาม

○ 3. ปัญญา ขัดเกลาจิตใจให้เข้าถึงความดีในขั้นที่ละเอียด เพื่อสร้างพลังความคิด ฉลาดรอบรู้

- คีล เป็นกฎระเบียบที่ควบคุมปกครองรักษาพฤติกรรมทางกายและวาจาที่จะแสดงออก ให้เป็นการกระทำและคำพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ถูกต้อง ดีงาม ควบคุมตนเองให้มี บุคลิกภาพหรือภาพลักษณ์ที่ดีงาม น่าเคารพนับถือ ทั้งแก่ตัวเองและคนอื่น ไม่ทำลาย ตัวเองโดยกิริยาวาจาที่ไม่เหมาะสม ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนคนอื่นด้วยคำพูดหรือการ กระทำกักขฬะหยาบคาย ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดีใน สังคม

- สมภาติ เป็นการทำครอบงำ ความคุม รักษาจิตใจของตนเอง ให้ปราศจากความชั่ว เป็นจิตที่ ดีงาม มีคุณธรรม สะอาด ผ่องใสจากสิ่งที่ไม่ดี ที่เรียกว่า “กิเลส” คือ ความเศร้าหมอง ที่มีอยู่ภายในอันเป็นเหตุให้แสดงพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาไม่ถูกต้องดีงาม การ ครอบงำ ความคุม รักษาตัวเองด้วยศีล ตามที่กล่าวข้างต้น ก็เป็นวิธีการควบคุมที่ดี แต่ จะดีไม่ตลอดได้ หากจิตใจยังไม่ดี ยังไม่มีการรักษาควบคุมให้มีความดีมาก ความชั่ว น้อย ฉะนั้น เมื่อรักษากายวาจาแล้ว จึงต้องรักษาจิตด้วย

- ปัญญา ความรู้รอบถึงสิ่งที่มีอิทธิพลอันเป็นต้นตอที่ทำให้แสดงพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจในทางที่ไม่พึงประสงค์ คือ กิเลส หรืออกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ แล้วพยายามขจัดขัดเกลาจิตใจที่ละน้อยๆจนหมดไปในที่สุด แต่ขณะจิตเกิดปัญญา รู้เท่าทันกิเลส สามารถลดละได้ที่ละน้อยๆนั้น เป็นการปกป้อง ค้ำครอง รักษาตัวเราเองให้เข้าถึงความดีที่สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงขั้นเป็นบุคคลชั้นสูงสุด วิเศษสุดในความเป็นมนุษย์ คือ พระอรหันตบุคคล เป็นคนที่เป็นยอดมนุษย์ มีแต่สิ่งที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา ใจ ไม่มีพฤติกรรมใดที่จะเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย แม้แต่จะคิด

○ ซึ่งในพระพุทธศาสนา ได้จัดพระอริยมงคลไว้เป็น 4 ระดับ คือ

○ 1. พระโสดาบันบุคคล

○ 2. พระสกทาคามีบุคคล

○ 3. พระอนาคามีบุคคล

○ 4. พระอรหันต์

- 2. ระดับคนอื่น คือ ระดับปฏิสัมพันธ์ในการคบหาสมาคมซึ่งกันและกันในระดับองค์การ หน่วยงาน และสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการปกครอง การศึกษา ศาสนา และสันตนาการ เป็นต้น
- การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น จะก่อให้เกิดอำนาจการต่อรองในผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดขึ้นเสมอ ฝ่ายที่มีพลังหรืออำนาจเหนือกว่าก็จะควบคุม หรือบังคับครอบงำให้คนอื่นยอมตาม และได้รับประโยชน์มากกว่า ในกรณีเช่นนี้ ฝ่ายที่เสียเปรียบจะได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อน อันเกิดจากการถูกปกครองโดยไม่เป็นธรรม ฝ่ายที่ได้เปรียบก็จะดีใจ เหลิงในอำนาจ และจะหาทางเอาเปรียบบุคคลอื่นที่อยู่ใต้อำนาจมากขึ้น จนกลายเป็นความเคยชินในการใช้อำนาจในทางที่ผิดได้

- แต่ถ้าหากบุคคลนั้นได้รับการฝึกหัดขัดเกลาตามหลักการปกครอง ความคุ้มครอง รักษาตนเองตามแนวทางพระพุทธศาสนา ผลของการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนั้นจะก่อให้เกิดความพอใจทั้ง 2 ฝ่าย ผู้ที่ยอมให้ก็ยอมด้วยความพอใจ ผู้ที่ได้รับประโยชน์ก็พอใจ คือ ประสานประโยชน์กันทั้ง 2 ฝ่าย ผลประโยชน์ลงตัว เป็นที่ยอมรับได้ ถือว่าถูกต้องชอบธรรม บรรลุเป้าหมาย คือ ประโยชน์สุขร่วมกัน

- 3. ระดับสังคม ซึ่งเป็นระดับสูง ได้แก่ระดับสังคมโดยกว้าง เช่น ระดับประเทศชาติ นานาชาติ ระดับโลก หรือมนุษยชาติทั้งหมด ให้ได้รับประโยชน์และความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน จะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์เมื่อทรงบำเพ็ญพระบารมีในส่วนของพระองค์เต็มเปี่ยมแล้ว ทรงตรัสรู้หนุตระสัมมาสัมโพธิญาณ อันได้ชื่อว่า พระองค์ปกป้องคุ้มครองพระองค์เอง ทรงหลุดพ้นจากความไม่ดิ้งามทั้งหลาย คือ อาสวะกิเลสทั้งปวง เข้าถึงความดีอันสูงสุดส่วนพระองค์เองแล้ว ก็ทรงเสด็จไปบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่บุคคลอื่น ให้บุคคลเหล่านั้นหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะอันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งหมด เข้าถึงบรมสุขอันสมบูรณ์ คือ บรรลุถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคล เป็นยอดของมนุษย์ โดยเริ่มแรกได้ทรงแสดงธรรมให้บุคคล 60 ท่านบรรลุเป็นพระอรหันต์และทรงให้อุปสมบทเป็นภิกษุ คือ พระปัญจวัคคีย์ 5 รูป พระยสะและสหาย 55 รูป รวมเป็นพระอรหันต์ 60 รูป

- พระองค์ทรงส่งท่านเหล่านั้นไปเผยแพร่ความดี คือ ทำประโยชน์ให้มวลมนุษยชาติ ให้สามารถคุ้มครองรักษาตนเองให้ได้รับประโยชน์และความสุข โดยทรงประทานหลักการและอุดมการณ์ ซึ่งถือว่าเป็นนโยบายหลักของพระพุทธศาสนาว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัง จรมาณา พหุชนหิตาย พหุชนุสุขาย โลกานุกัมปาย” ซึ่งแปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์แก่มวลมนุษยชาติ” อันนี้ถือว่าเป็นหลักการสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา และตรัสว่า “แม้เราตถาคตเองก็จะเสด็จไปอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อโปรดชฎิล 3 พี่น้อง พร้อมบริวาร 1,000 คนเหมือนกัน” จะเห็นได้ว่า พระองค์และพระสาวกผู้เข้าถึงความดีอันสูงสุดแล้ว คุ้มครองรักษาตนเองในเมืองต้น ในส่วนของพระองค์ได้แล้ว ก็บำเพ็ญประโยชน์แก่สัตว์โลกโดยไม่หวังผลประโยชน์ หรือความสุขส่วนตัวตอบแทนเลย จะเห็นได้จากพระดำรัสว่า “ตถาคตเกิดขึ้นในโลกเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน ของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์” และ “เมื่อเห็นประโยชน์ตนก็ทำประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เมื่อเห็นประโยชน์ผู้อื่น ก็ทำประโยชน์ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เมื่อเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น ก็พึงทำประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”

- จะเห็นได้ว่า การแสวงหาอำนาจ การมีและการได้มาซึ่งอำนาจ หรือบุญบารมีนั้น เกิดขึ้นจากการปกครอง ควบคุม ดูแล รักษาตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นก็ใช้อำนาจบุญบารมีที่มีอยู่ในตนนั้นปกป้องคุ้มครองให้บุคคลอื่นในสังคมได้ปฏิบัติตาม ** ควบคุมปกครองรักษาความสุขให้อยู่กับตัวเองได้นานเท่านั้น และช่วยเหลือบุคคลอื่นๆ ให้ได้รับประโยชน์สุข เป็นเครือข่ายแพร่กว้างออกไปจากตนสู่คนอื่น จากบุคคลอื่นสู่สังคม จากสังคมสู่ประเทศ สู่นานาชาติ สู่มวลมนุษยชาติ เป็นลำดับต่อเนื่องตลอดไป

- ส่วนหลักการของจิตวิทยาตะวันตกถือว่า “อำนาจเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม มีการกระทำทางสังคม อำนาจเกิดขึ้น อำนาจมีการเคลื่อนที่ตลอดเวลาทุกขณะ” อำนาจตามที่ว่านี้ เกิดจากภายนอก ได้มาจากการติดต่อกับบุคคลอื่น ยิ่งติดต่อกันมาก ก็ยิ่งเกิดพลังแห่งอำนาจมากขึ้น และซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อำนาจมาจากคนอื่น ให้คนอื่นยอมรับ ถ้าคนอื่นไม่ให้หรือไม่ยอมรับ อำนาจก็ไม่เกิดหรือเกิดขึ้นก็ไม่ถาวร เพราะมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายได้ตลอดเวลา เป็นลักษณะของอำนาจชั่วคราว มีการเปลี่ยนจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลอื่น และอื่นๆตลอดไป ซึ่งต่างจากจิตวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ที่ถือว่า การมีอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ เกิดจากการแสวงหาอำนาจภายในตัวเอง หรือปกครองรักษาคุ้มครอง ควบคุมความดีให้เกิดขึ้นในตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ก่อน จากนั้นก็ใช้อำนาจความดีนั้นทำประโยชน์ให้แก่บุคคล สังคม ประเทศชาติ ตลอดจนมนุษยทั้งมวล เป็นอำนาจที่คงที่ แน่นนอน ถาวรตลอดไป

- จากคำจำกัดความข้างต้น รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธ หมายถึง “คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง การคุ้มครอง ความคุ้มครองดูแลตนเองและบุคคลอื่น ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ทำให้ได้นักปกครองที่ดี (Good government) และประชากรที่ดี (Good citizen) โดยอาศัย อำนาจความดีที่เกิดจากการประพฤติตนให้มีคุณธรรม ใช้อำนาจนั้นในการปฏิสัมพันธ์ กับคนอื่นในรูปแบบของการบริหารจัดการบ้านเมือง ให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก โดยปราศจากผลร้ายใดๆ เป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่ายในสังคม ซึ่งจะอำนวย ประโยชน์สุขให้ทั้งตนเองและบุคคลอื่น ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและแห่งมวล มนุษยชาติ”

- ความแตกต่างระหว่างรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์กับรัฐศาสตร์ตามแนวคิดตะวันตก
- หลักการทางรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์และรัฐศาสตร์ตามแนวคิดตะวันตกตามความหมายดังกล่าวข้างต้นนั้น จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การทำให้ประชาชนที่อยู่ร่วมกันภายในรัฐได้รับประโยชน์มากที่สุด โดยการใช้อำนาจในการบริหารจัดการผลประโยชน์ของสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในสังคมให้ลงตัว สมประโยชน์เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย โดยการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ก่อให้เกิดผลเสียน้อยที่สุด หรือไม่ให้เกิดผลเสียเลย อย่างไรก็ตาม ย่อมมีความแตกต่างกันอย่างมากในการแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจ และผลของการใช้อำนาจในการปกครอง บริหารจัดการผลประโยชน์ทางสังคมระหว่างรัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์และรัฐศาสตร์ตามแนวคิดตะวันตก

- รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์

- 1. การแสวงหาอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ แสวงหาจากตัวเอง ได้มาเพราะพฤติกรรมที่ตัวเองกระทำ เกิดขึ้นจากการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ อำนาจเกิดจากการที่ตัวเองประพฤติคุณธรรม ตั้งอยู่ในคุณธรรม ได้แก่ การปกครองหรือฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งมั่น อยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน แล้วพร่ำสอนบุคคลอื่นในภายหลัง บัณฑิตประพฤติตนอย่างนี้ จึงไม่เศร้าหมอง” และ “ถ้าสอนผู้อื่น ฉันใด พึงทำตน ฉันนั้น ผู้ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น ฝึกตนได้ยาก กว่าฝึกผู้อื่น” และ “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน สอนผู้อื่นภายหลัง จึงไม่มัวหมอง” การแสวงหาอำนาจ (ความดี) และการได้มาซึ่งอำนาจ (ความดี) จึงเกิดประโยชน์สุขให้แก่ตัวเองเป็นเบื้องต้น มีความสุข ไม่เดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและสังคม

- 2. การใช้อำนาจตามแนวพุทธศาสตร์โดยวิธีการบำเพ็ญประโยชน์แก่บุคคลอื่น เกื้อกูลแก่มหาชน ในการปฏิสัมพันธ์กับมวลชน อำนาจของคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวผู้ใช้บวกร่วมกับอำนาจที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น คือ ความต้องการผลประโยชน์เกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลประโยชน์ทั้งสอง จะลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบ ได้รับการตอบสนองเป็นที่พอใจแบบสมประโยชน์อย่างเต็มที่ นั่นก็คือฝ่ายผู้ใช้อำนาจก็มีเป้าหมายเพื่ออำนวยให้เกิดประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ผู้อื่นอยู่แล้ว อีกฝ่ายก็ต้องการผลประโยชน์และความสุขตามความต้องการของตัวเอง เป้าหมายจึงบรรลุผลได้ด้วยดี ฝ่ายผู้ให้ก็พอใจ ฝ่ายผู้รับก็ดีใจ จึงเป็นการใช้อำนาจโดยปราศจากผลร้ายใดๆ

- 3. ผลของการใช้อำนาจ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคม แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยสันติวิธี โดยความสมัครใจและเต็มใจ เป็นการเปลี่ยนแบบถาวร และการเปลี่ยนแปลงเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า จะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครๆ

- 4. วัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจ เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้านั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขในชีวิตทั้งปัจจุบันที่เป็นอยู่ในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้าหลังจากตายไปแล้ว และประโยชน์สูงสุด คือ ดับทุกข์ทั้งสิ้นให้หมดไป คงเหลืออยู่แต่ความสงบสุขอย่างสมบูรณ์แบบ เป้าหมายนี้มีใช้มีเพียงแต่ในหมู่มนุษย์ที่ดำรงอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ยังรวมถึงเหล่าเทวดาในเทวโลกและพรหมโลกอีกด้วย

- รัฐศาสตร์ตามแนวคิดตะวันตก

- 1. การแสวงหาอำนาจและการได้มาซึ่งอำนาจ เป็นการแสวงหาจากคนอื่น ให้คนอื่นยอมรับ อำนาจเกิดจากการต่อรอง ผลประโยชน์ จากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในเชิงบังคับให้จำยอม เช่น ในรูปแบบประชาธิปไตยหรือสมบูรณาญาสิทธิราช อำนาจเกิดจากการบังคับคนอื่นให้ยอมรับโดยการสถาปนาตนเองให้ทุกคนยอมรับว่า อำนาจทั้งบริหาร ตุลาการ นิติบัญญัติ อยู่ที่ผู้นำเพียงคนเดียว ถ้าไม่ยอมรับหรือเป็นปฏิปักษ์ ก็จะได้รับผลกระทบโดยเด็ดขาด อาจจะทำอำนาจจากพระเจ้า ประทานอำนาจให้ ตามทฤษฎีเทวสิทธิ์ หรือสัญญาประชาคมว่า ประชาชนพร้อมใจกันมอบให้ ตามทฤษฎีของโรมัส ฮอบส์ ที่มอบให้แล้วให้เลย เอาคืนไม่ได้ เพื่อใช้อำนาจนั้นแบบถาวร มีความเข้มแข็งในการบังคับใช้ หรือเป็นแบบประชาธิปไตย ตามทฤษฎีของจอห์น ล็อก ที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจมอบให้เป็นครั้งคราว เรียกคืนได้ตลอดเวลา ถ้าหากผู้ใช้อำนาจ ขัดกับความประสงค์ของเจ้าของอำนาจ รวมทั้งอำนาจเผด็จการอำนาจนิยมแบบฟาสซิสต์ หรือแบบนาซี หรืออำนาจเผด็จการแบบเบ็ดเสร็จ แบบคอมมิวนิสต์ การแสวงหาอำนาจจากบุคคลอื่น และได้อำนาจมาโดยใช้ความรุนแรงบีบบังคับให้ ประชาชนยอมจำนนทั้งสิ้น

- 2. การใช้อำนาจ เป็นการใช้โดยการบังคับให้ยอมทำตาม จะด้วยความยินยอมหรือไม่ก็ตาม หากฝ่าฝืนจะต้องได้รับผลร้ายตอบแทน ต้องปฏิบัติตามด้วยความกลัว และไม่เต็มใจ เพราะแม้อำนาจนั้นจะบังคับใช้โดยถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของอำนาจนิติบัญญัติที่ออกกฎหมายมาบังคับใช้ แต่ผู้ปฏิบัติตามก็ต้องเสียสิทธิส่วนบุคคลอยู่ดี

- 3. ผลของการใช้อำนาจ อาจจะเป็นผลประโยชน์ต่อผู้ปกครองฝ่ายเดียว หรือเป็นผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวมก็ได้ จากผลของการใช้อำนาจนี้ จึงเกิดการปกครองในระบบการเมืองหลายระบบ เช่น เพื่อประโยชน์ของผู้ปกครองเองก็เกิดระบบทฤษฎีปไตย ทฤษฎี คณาธิปไตย และประชาธิปไตยแบบฝูงชน ส่วนการปกครองเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ก็เกิดระบบการปกครองแบบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย

- 4. วัตถุประสงค์ของการใช้อำนาจ เพียงเพื่อประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกันของประชากรในรัฐ ขจัดปัญหาและอุปสรรคที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อความสงบสุขภายในใจ และป้องกันภัยที่เกิดจากภายนอก